

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПІДГРУШНА ОЛЕНА ГРИГОРІВНА

УДК 81'255.4:821.111-7

**ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКОГО ГУМОРУ В УКРАЇНСЬКОМУ
ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ**

10.02.16 – перекладознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Радчук Віталій Дмитрович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри теорії та практики
перекладу з англійської мови.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, доцент
Ребрій Олександр Володимирович,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
завідувач кафедри перекладу та англійської мови.

кандидат філологічних наук, доцент
Мазур Олена Вікторівна,
Херсонський національний
технічний університет,
доцент кафедри теорії та практики перекладу.

Захист відбудеться "30" березня 2017 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.11 в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01030, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58. зал № 12.

Автореферат розіслано "27" лютого 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
канд. філол. наук

Клименко Л.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Гумор важко передавати іншою мовою – це відомий факт. Поза межами спільноти, в якій гумор створено, він стикається з двома основними бар'єрами, які обмежують реалізацію його сміхової функції: з відмінністю мов та з відмінністю культур. Переклад гумору – це спроба перетнути і тим зруйнувати ці майже нездоланні бар'єри, та наслідок далеко не завжди відповідає меті такого завдання, а іноді буває і зовсім несподіваним. Ефект від перекладу твору, з якого сміються у середовищі, де постав оригінал, взагалі важко спрогнозувати. Тривалий час у теорії гумору вважали неперекладним, проте це не розхолоджувало практику, а часто навпаки – додавало їй завзяття. Хоч би яким твердим горішком був гумор, він своєю складністю завжди вабив перекладачів, які безнастанно шукали адекватних рішень, дерзновенно йдучи на нелегке випробування своїх творчих сил та опірності матеріалу.

Актуальність теми дисертації зумовлено потребою теоретичного осмислення поняття перекладності гумору та практичною потребою цілісного вивчення відтворення гумору в художньому перекладі, окреслення шляхів відтворення специфіки англійського гумору в українському перекладі.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, темами, планами. Роботу виконано в рамках комплексної наукової теми кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Мови та літератури народів світу: взаємодія та самобутність» (номер державної реєстрації: №11 БФ044-01), затвердженої Міністерством освіти і науки України.

Метою дисертації є визначення способів відтворення англійського гумору українською мовою та окреслення меж перекладності гумористичного наповнення художнього твору.

Для досягнення цієї мети передбачається розв'язати такі **завдання**:

- дослідити сутність і механізм гумору, з'ясувавши його характерні риси, насамперед ті, які релевантні для перекладознавства;
- порівняти національну специфіку англійського та українського гумору і з'ясувати причини нерозуміння та кривотлумачення гумору;
- систематизувати й оцінити запропоновані перекладачами стратегії відтворення гумору в художньому творі;
- встановити причини, які ставлять англійський гумор в українській спільноті на межу неперекладності;
- окреслити втрати, які виникають у процесі відтворення гумору в художньому творі;
- дослідити межі об'єктивних можливостей розуміння специфіки англійського гумору українцями, ступінь його переходу в українську мову та культуру через переклад;
- оцінити роль особистості перекладача при відтворенні гумору.

Предметом дослідження є способи відтворення в українському перекладі специфічних рис англійського гумору.

Об'єктом дослідження виступають англомовні гумористичні тексти та їх українські переклади як комплексний мовний, етнокультурний та когнітивний феномен.

Методологічною основою дисертації є основоположні теоретичні засади та здобутки української перекладознавчої школи, представлені іменами М. Зерова, Р. Зорівчак, В. Карабана, Т. Кияка, С. Ковганюка, Л. Коломієць, В. Коптілова, І. Корунця, Г. Кочура, О. Кундзіча, М. Лановик, Т. Некряч, М. Новикової, В. Радчука, М. Рильського, М. Стріхи, О. Фінкеля, І. Франка, О. Чередниченка, Л. Черноватого та багатьох інших науковців, серед яких і молода хвиля ХХІ століття.

Дослідження ґрунтується на філософських положеннях про взаємозв'язок і взаємовплив мови і культури народу, зокрема на здобутках таких учених як Б. Ворф, В. фон Гумбольдт, О. Потебня, Е. Сепір та ін. Дисертація спирається й на надбання перекладознавців з-поза меж України, таких як С. Баснет, В. Виноградов, С. Влахов, В. Комісаров, Ю. Левін, І. Лівий, Ю. Найда, П. Ньюмарк, А. Попович, Дж. Кетфорд, А. Федоров, С. Флорін, Г. Фермеер, К. Чуковський, О. Швейцер та ін, зокрема на погляди науковців на проблему неперекладності. Для дослідження перекладу гумору широко використовувались і результати досліджень вітчизняних та зарубіжних дослідників у сферах лінгвокультурології, літературознавства, мовознавства, перекладознавства, які розкривають різні аспекти досліджуваного явища: його природу, психологію та функції (А. Бергсон, Ю. Борєв, Б. Дземідок, І. Кант, А. Карасик, А. Карасьов, А. Лук, В. Пропп, Б. Шопенгауер та ін.), механізми породження (С. Агтардо, А. Болдирєва, В. Раскін, Дж. Салз, Т. Шульц та ін.), національну специфіку гумору загалом та англійського гумору зокрема (Р. Александер, Б. Блейк, Е. Ізер, А. Карасик, В. Карасик, М. Кулинич, Д. Нільсен, Г. Почепцов, В. Самохіна, К. Фокс), мовні засоби його реалізації (Д. Вавринюк, В. Овсянников, М. Паніна, О. Шонь та ін.), підходи до аналізу та перекладу гумористичних текстів (Н. Абросимова, С. Агтардо, П. Забалбеско, Г. Рітчі та ін.).

Методику дослідження продиктовано сукупністю його завдань і комплексна в міру складності кожного завдання. В роботі застосовано аналітичні методи лінгвостилістики, зокрема зіставної для аналізу текстів та їх перекладів як цілісних, комплексних систем, мовні структури яких взаємопов'язані та співвідносяться із позамовними категоріями; структуралістські методи семіотики і поетики для встановлення значень мовних явищ у рамках художнього твору з урахуванням позамовної реальності; естетичні, літературознавчі та герменевтичні знаряддя пояснення, в тім числі описові, генезисні (історико-біографічні) та рецептивістські (декодування «від читача»), аналіз компонентний (сегментний), трансформаційний (перевираження), функціональний, контекстуальний (у вузькому і широкому розумінні) та перекладацький з метою виявлення та зіставлення досліджуваних мовних явищ у текстах оригіналу й перекладу, визначення перекладацьких стратегій, способів та методів їх відтворення з урахуванням мовних та позамовних чинників, що впливають на процес перекладу.

Матеріалом для дослідження послужили такі твори: повість Джерома К. Джерома «Троє в одному човні (як не рахувати собаки)» (Jerome K. Jerome «Three Men in a Boat (To Say Nothing of the Dog)») та чотири його переклади українською

мовою – В. Прокопчука, Ю. Лісняка, О. Якушика та О. Негребецького; роман Марини Левицької «Коротка історія тракторів українською» (Marina Lewycka «A Short History of Tractors in Ukrainian») та його переклад українською мовою О. Негребецького; роман Тері Пратчета «Правда» (Terry Pratchett «The Truth») та його переклад українською мовою О. Михельсона; а також деякі інші гумористичні твори англomовних авторів та їх переклади.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що вперше в українському перекладознавстві відтворення специфіки англійського гумору в українському перекладі досліджено з погляду його перекладності як динамічного параметра стосунків між культурами; систематизовано межі перекладності гумору в художньому творі та чинники, що впливають на рухомість цих меж; виокремлено індивідуальні творчі шляхи та загальні тенденції відтворення гумору в художньому творі; продемонстровано об'єктивні та суб'єктивні причини втрат гумору в перекладі художнього твору.

На захист виносяться такі **положення**:

1. Гумор в художній літературі – це свідомо створена автором неоднозначність, тож успішне розуміння гумору іномовним читачем залежить не лише від формального лексико-граматичного перевираження гумору, а й від перенесення образів за допомогою слова у свідомість читача і надання читачеві можливості відповідно ці образи тлумачити.

2. Опірність гумору в художньому творі перекладові зумовлено як розбіжністю власне мовних структур, так і тісним зв'язком гумору зі сміховою та загальною культурою народу, часовою дистанцією та естетичною природою явища, яка виводить переклад за межі комунікативного завдання і розкриває складну взаємодію етнічних цінностей.

3. Проблема перекладності гумору полягає не стільки в принциповій неможливості його перекладу взагалі, скільки в неможливості відтворити ідентичний оригіналові вплив на читача, сміхова культура якого сформована в інакшому середовищі.

4. Перекладність англійського гумору в художній літературі можна визначити як динамічну категорію на рухомість меж якої впливають: місце реалізації гумору в творі; зв'язок гумористичного висловлювання з сюжетом твору; зв'язок змістового компоненту гумору з його контекстом; багатство засобів вираження гумору; наявність та насиченість гумору етнокультурними компонентами.

5. Функцію гумору в художній літературі підпорядковано певній художній меті, яка визначає прагматичні характеристики твору в цілому. У перекладі гумору в художньому творі перекладацькою домінантою є відтворення перебігу гумористичної тональності всього твору як цілого, а не окремих його елементів.

6. При відтворенні гумору у площині англо-українського перекладу простежується тяжіння до посилення його експресивності для забезпечення прийняття українською культурою та настанова на передачу розважальної функції гумору.

7. Часткові втрати при перекладі гумору в художньому творі виникають через низку об'єктивних (розбіжності у мовних структурах, сміхових культурах,

смыслових контекстах тощо) та суб'єктивних (особистість перекладача) причин. Найбільше втрат у перекладі англійського гумору українською мовою виникає при відтворенні ситуацій, в яких реалізація гумору залежить від фонових знань читача.

Теоретична цінність дослідження полягає у збагаченні перекладознавчих студій, зокрема комплексним перекладознавчим підходом до поняття гумору як до складної когнітивної категорії з урахуванням не лише мовних, а й позамовних чинників, які впливають на його сприйняття. Аналіз перекладацьких способів передачі гумору може збагатити теорію художнього перекладу новими об'єктами розуміння такого фундаментального поняття, як перекладність. Жанрово-стилістичні виміри перекладів у дисертації на предмет відповідності їх першотворам складають раціональну основу для випрацювання як позиції науковця, так і творчого кредо майстра.

Практична цінність отриманих результатів визначається тим, що вони можуть прислужитися на лекційних та семінарських заняттях з практики перекладу, жанрових теорій перекладу, у спецкурсах із художнього перекладу та редагування. Критичні спостереження над відтворенням гумору, з'ясування підходів до розв'язання складних перекладацьких завдань можуть прислужитися перекладачам-практикам у їхніх творчих пошуках.

Апробація результатів дослідження відбувалась на таких наукових конференціях: Міжнародна конференція «Мова, свідомість, художня творчість, інтернет у дзеркалі сучасних філологічних студій» (Київ, 2013), XXII Міжнародна наукова конференція «Мова і культура» ім. Сергія Бураго (Київ, 2013), Всеукраїнська конференція «Етнознакові функції культури: мова, література, фольклор» (Київ, 2013), Третя міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми сучасної науки в 21 столітті» (Махачкала, Росія, 2013), Міжнародна конференція «Наукові роботи, практика, розробки, інновації 2013 року» (Закопане, Польща, 2013), Міжнародна конференція «Філологічна наука в інформаційному суспільстві» (Київ, 2014), XXIII Міжнародна наукова конференція «Мова і культура» ім. Сергія Бураго (Київ, 2014), Міжнародна наукова конференція «Сучасна філологія: парадигми, напрямки, проблеми» (Київ, 2014), Науково-професійна конференція «Філологія та мовознавство у цифровому суспільстві» (Будапешт, Угорщина, 2015), Всеукраїнські наукові читання за участі молодих учених «Дух нового часу у дзеркалі слова і тексту» (Київ, 2015).

Публікації. Зміст дисертації відображено у 8 одноосібних публікаціях, з яких 7 вийшли друком у фахових наукових виданнях, затверджених ДАК України й 1 в іноземному збірнику, внесеному до міжнародних наукометричних баз.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, загальних висновків та списку 301 використаного джерела. Загальний обсяг дослідження – 223 сторінки, з них 190 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації в контексті сучасного українського перекладознавства; визначено предмет, об'єкт та матеріал дослідження;

сформульовано мету та завдання; окреслено методологічну основу та методи дослідження; подано положення, винесені на захист; розкрито наукову новизну, теоретичне значення та практичну цінність наукового дослідження; наведено дані про апробацію основних результатів дослідження та структуру роботи.

У першому розділі **«Специфіка англійського гумору в перекладацькому ракурсі»** визначено природу та визначальні риси гумору, які впливають на процес його перекладу; досліджено наявні підходи до перекладу гумору та окреслено основні проблеми, які виникають при переході гумору з однієї культури в іншу. Природа гумору полягає у внутрішньому переосмисленні соціокультурної реальності. Таке визначення дозволяє зробити аналіз присвячених проблемі праць, але не обмежуючись засобами творення гумору і формою жарту, а розглядаючи гумор як мовне, культурне, психічне та естетичне явище. Для того, щоб відчуті (сприйняти) гумор, реципієнт має зрозуміти внутрішню несумісність, яка є основоположним елементом його структури. Несумісність базується на поєднанні в рамках одного контексту суперечних, розбіжних понять, уявлень, образів, тобто є свідомо створеною неоднозначністю, на відміну від буденного, логічного використання мови, де виклад думок передбачає поєднання співвідносних образів. Джерелом гумору може бути як двозначність, що спричинена описуваною ситуацією, так і така, що впливає з особливостей мовної структури. Однією з визначальних рис гумору є його дуалістичність – він є універсальним явищем, притаманним усьому людству, проте гумор окремого народу має власні характерні риси. Це пояснюється тим, що сміхова культура (як частина загальної культури) формується паралельно із розвитком самого народу, відображає його особливості, специфіку мови і, отже, є унікальним явищем, оскільки в ньому відбивається й ментальність носіїв цієї культури. Творче переосмислення соціальної і культурної дійсності окремого народу через гумор опосередковане специфікою традиційного мислення цього народу. Гумор позначений національною культурою, яка формує і унормовує тематичні його особливості, ставлячи умови щодо того, як, з чого і коли сміятися. Через тісний зв'язок культури й мови розвивались і специфічні засоби вираження гумору в мові, які деінде в інших мовах не мають аналогів або представлені значно вужчим застосуванням. Наявність ідентичних засобів створення гумору, як і у випадку з міжмовною омонімією та синонімією, не гарантує їх рівноцінного перекладу. Навпаки, через відмінність їхнього виражального статусу зовсім непросто віднайти відповідники, які б мали той самий стильовий потенціал і передали б тонкощі оригіналу.

Означені відмінності можуть викликати сумніви щодо можливості адекватного відтворення гумору в перекладі. Лінгвофілософське вчення В. фон Гумбольдта та О. Потебні про тісний зв'язок народного менталітету й мови здатні навести на думку, що гумор не буде зрозумілим представникам інших лінгвокультурних спільнот. Переклад часто розглядається крізь призму вимоги повного відтворення елементів оригіналу мовою перекладу і збереження абсолютно всіх визначальних рис оригіналу. Таку позицію, проте, здебільшого не приймає творча практика, яка доводить протилежне: переклад може насмішити свого читача чужим гумором, відтворення якого іншою мовою – лише питання міри. Гумор неоднозначний за

природою і розуміння його в перекладі забезпечується не формальним перевираженням, а наданням читачеві можливості відповідно тлумачити думки та образи. Саме концепція функціонально-естетичної рівності якнайкраще застосовна для перекладу гумору, адже її суть і націлена на відтворення не формальних характеристик оригіналу, а рівноцінного впливу на читача. Проте межі її застосування завузькі. Це пов'язано з тим, що функція гумору не одностороння. Гумор має викликати сміх з конкретних причин, визначених прагматичними характеристиками. І саме тут різниця між сміховими культурами призводить до того, що створити ідентичний вплив на читача перекладу видається неможливим. З тієї самої причини складно вивести і самий критерій ідентичності. В теорії та методиці загальні підходи до перекладу гумору носять скоріше рекомендаційний характер. Позитивним у них є те, що вони орієнтують перекладача на ієрархічність смислової структури гумору і визначення найважливіших її компонентів, наголошують на винятковій ролі системи смислотвірних контекстів, відзначають важливість для адекватного тлумачення належного аналізу гумористичного тексту і акцентують прагматичний аспект у перекладі гумору. Практична методика пропонує і ряд типових рішень для ситуацій, коли бракує прямих функціональних відповідників й доводиться йти на свідомі жертви в елементах та вдаватися до компенсації, щоб передати гумористичну тональність художнього цілого.

Переклад гумору – це й особливий вид творчості, де важливу роль відіграє особистість перекладача, адже він хоч і є посередником між культурами, та сприймає чужий гумор як представник своєї рідної культури, пропускаючи його через власні поняття та почуття гумору. Це означає, що, вступаючи у стосунки своєрідного співавторства з письменником, перекладач трактує оригінал по-своєму, приглушує чи підсилює гумор оригіналу, надає йому нових відтінків, а іноді вдається до вимушених вилучень та компенсаційних замінів. Переклад гумору вимагає насамперед прочитання прагматики контексту, актуалізації знань, які об'єднують автора та читачів оригіналу, з'ясування авторських оцінок, естетичних інтенцій, переймання настанов на досягнення комунікативного ефекту, бачення істотних деталей обстановки, в якій проходить дія чи розмова, а надто культурного тла.

У другому розділі «**Особливості відтворення ситуативного гумору (на матеріалі перекладів повісті Дж. К. Джерома «Троє у човні, як не рахувати собаки»**)» досліджується відтворення «традиційного» англійського гумору ситуацій та ступінь його переходу в українську мову та культуру. Українською мовою повість вийшла у світ у чотирьох перекладах: у 1956 році – у тлумаченні В. Прокопчука, у 1974 році – Ю. Лісняка, у 2011 році – О. Якушика та у 2014-му – О. Негребецького. В цілому наш аналіз доводить, що, попри різні підходи (а в певному сенсі і завдяки цій відмінності в підходах), перекладачі певною мірою переносять в українську культуру гумористично-іронічну тональність твору Джерома. Але глибинні культурно-історичні контексти, які обіграє Джером заради сміхового ефекту, залишаються не відтвореними в усіх аналізованих перекладах.

Твір насичений ситуативним гумором з етнокультурною складовою – для його розуміння читач має володіти широкими фоновими знаннями про історію та культуру Англії. Саме ця риса гумору викликає найбільше труднощів при перекладі

та розбіжності при перекладацьких тлумаченнях. Ось в зачині твору автор підсміюється зі схильності головного героя до іпохондрії. Герой знаходить у себе всі хвороби, які містяться у медичному довіднику, окрім однієї: «*housemaid's knee*» (буквально: коліно покоївки, а мовою медицини – бурсит – запалення колінного суглоба). Основними причинами захворювання є серйозні травми коліна або ж сильні фізичні навантаження. Як свідчать інші «народні» назви захворювання (наприклад, *carpet layer's knee* (коліно устилача килимів), *coal miner's knee* (коліно шахтаря), *rug cutter's knee* (коліно закрійника) тощо), хвороба ця була притаманна загалом нижчому класу, робітникам. Тож і суть гумору лежить в тому, що саме цієї єдиної хвороби наш герой – джентльмен з вищого суспільства у себе і не знайшов. В. Прокопчук та О. Якушик у своїх перекладах передають лише медичну назву хвороби: «ганіт» (артрит колінного суглоба) та «вода в коліні» відповідно. Ю. Лісняк домігся збереження асоціацій, які виникали у читача-англійця – як в оригіналі, так і в перекладі названо хворобу, що притаманна нижчому класу: «*рак сажотрусів*». Перекладач не порушив і самотності твору, адже цю хворобу вперше клінічно описав англійський лікар, хірург шпиталю св. Варфоломія в Лондоні сер Персіваль Пот у 1775 р. – відтак її і було визнано професійною хворобою лондонських сажотрусів. О. Негребецький перекладає хворобу так: «*мастопатія*» (захворювання молочної залози, звичне для жінок). Використовуючи цю назву, перекладач зберігає гумор, однак порушує самотність твору (адже у вікторіанській Англії такої назви ще не існувало) і змінює смислові акценти – герой не знайшов у себе цієї хвороби через те, що він чоловік, а не жінка, а не через те, що джентльмени вікторіанської Англії не займалися важкою фізичною працею.

Окрім того, Джером писав повість для англійців свого часу і тематика його гумору притаманна вікторіанській добі, тож історична віддаленість ускладнює передачу гумору. У сьомому розділі один з персонажів, висловлюючи думку з приводу надто яскравої куртки товариша, використовує реалію *Margate nigger*, яка стосується популярної на час написання твору форми розваги – *мінстрель-шоу* (*Minstrel show*), де загримовані під чорношкірих білі актори у строкатому недоладному вбранні виконували комічні сценки із життя чорношкірих. У читача-англійця відразу з'являється відповідний образ, який викликає усмішку і дає досить чітке уявлення про саму куртку. О. Якушик частково змінює у перекладі реалію: «*темношкірий з околиць Маргіта*». Однак подібна зміна викличе інший образ у свідомості читача. Фраза може описувати як простого обивателя, так і бандита. Отже, перекладач не передав потрібних асоціацій у тексті свого перекладу. В. Прокопчук зберіг реалію, намагаючись бодай частково відтворити і її суть: «*маргейтські комедіанти, що удають з себе негрів*». Хоча фраза і не викликає в українця тих самих конкретних асоціацій, але вставка *комедіанти* дає хоч якесь уявлення про щось строкате. О. Негребецький лише утримує реалію, ніяк не коментуючи: «*маргітський негр*». Тут читачеві, по суті, нема з чого сміятися. Ю. Лісняк теж подає вислів «*маргітський негр*», але з поясненням: «*У Маргіті, курортному містечку на східному узбережжі Англії, естрадні співаки, загримовані під негрів, співали негритянські пісні*». Воно створює в уяві українського читача належний образ, проте послаблює (якщо не нівелює) гумористичний ефект від

епізоду. Примітно, що при відтворенні гумору з етнокультурним компонентом перекладачі досить часто вдаються до коментаря, який є надійним способом поповнення фонових знань читачів. Проте гумору в перекладі коментар компенсувати не спроможний.

Специфічно англійська риса гумору, яка чітко проявляється у творі Джерома, – це тонке обігрування тем, ситуацій та явищ, які в українській культурі не прийнято брати за об'єкт для жартів. Однією з таких є тема смерті. Ось герої п'ють чай з річкової води і бачать таку картину: «*Harris and I followed his gaze, and saw, coming down towards us on the sluggish current, a dog. It was one of the quietest and peacefulest dogs I have ever seen. I never met a dog who seemed more contented—more easy in its mind. It was floating dreamily on its back, with its four legs stuck up straight into the air. (...)*». Показовим є те, що автор не описує прямо, що саме побачили герої, замість цього подає лише тонкі натяки читачеві (адже фраза «*coming down towards us on the sluggish current*» при прочитанні трактується неоднозначно). По ходу опису ж стає зрозуміло, що пес насправді неживий. Однак у перекладі В. Прокопчука першу ж фразу подано так: «*Ми з Гаррісом простежили за його поглядом і побачили, що течія несе до нас собаку*». Перекладач одразу стирає ту тривожну недомовленість, яка була в оригіналі, і всі подальші описи стають цілком певними і банальними. О. Якушик, Ю. Лісняк та О. Негребецький зберігають недомовленість. Та проблема в іншому – навіть за умови збереження недомовленості перекладач сам не може мати певності в тому, що його читач зуміє адекватно оцінити подібний жарт.

Порівняння тлумачень з оригіналом доводить, що український читач сміється не з глибинного гумористичного переосмислення соціокультурної реальності доби Джерома, а здебільшого з кумедних «на поверхні» ситуацій та з експресивної мови. Значну частину гумористичного змісту твору в перекладах втрачено не лише з причин об'єктивного співвідношення сміхових традицій і через культурну віддаленість обіграваних автором явищ, а й через їх значну часову дистанцію. Явища, які Джером критикує в повісті засобами гумору, втратили свою актуальність, отож сумнівно, що деякі з них справлять гумористичний ефект навіть на сучасного англійця. Національний гумор знає не лише міру переходу в інші культури, а й міру сприйняття у власній культурі, яка змінюється історично. Чотири українських переклади повісті Джерома свідчать, що існують об'єктивні межі перекладності англійського гумору, які не регулюються наявністю творчого хисту чи хибної стратегії та помилок у перекладача. Цей неперекладний залишок – це гарант національної самобутності гумору і цілком узгоджується з вченням В. Гумбольдта і О. Потебні про мову кожного народу як унікальне знаряддя пізнання світу, зокрема і в його аж до смішного суперечливих рисах.

У третьому розділі «**Особливості відтворення мовного гумору (на матеріалі перекладу роману Т. Пратчета «Правда»)**» досліджується специфіка відтворення англійського гумору, який покладається на особливості англійської мови. Роман Т. Пратчета, написаний у жанрі гумористичного фентезі, наповнений специфічним мовним гумором. Роман не виключно розважальний – письменник огортає у гумористичну форму важливі філософські питання: яка правда цікавить людей у сучасному світі і що взагалі таке – правда. Алюзії автора в цілому стосуються не

надто відомих в українській культурі явищ, що й становить основну трудність при їх відтворенні. Інша проблема – часова віддаленість певних історичних подій, на які натякає автор, використовуючи алюзії. Перекладач не має гарантій, що вся його аудиторія сприйме алюзію, чи що алюзія справить на неї гумористичний ефект, на який розраховував автор оригіналу. Хоча авторські алюзії і несуть у собі значну частину смислового та ідейного наповнення твору, їх відтворення в перекладі не стає домінантою перекладача. О. Михельсон робить вибір на користь збереження загального гумористичного ефекту в перекладі, а не на користь передачі гумористичних алюзій автора. Таким чином, алюзії в перекладі зникають, однак за рахунок жартів, створених перекладачем, епізоди залишаються гумористичними, тобто здатними справити гумористичний ефект на читача.

Мовна гра, якої чимало у романі Т. Пратчет, здебільшого не перейшла у переклад, тоді як тут передати кожен випадок мовної гри, зберігаючи одночасно її сенс, стиль і ефект є, по суті, для перекладача надзавданням. Найчастіше О. Михельсон змінює мовну форму, що зумовлено об'єктивними чинниками, та при цьому він далеко не завжди переносить у текст перекладу саме те обігрування, що було в оригіналі, замінюючи його на своє власне. Серед основних способів, які використовує перекладач для передачі мовної гри, слід виділити три. Це (1) гра слів, яка частково відрізняється за семантичним потенціалом, однак передає її смисловий компонент і зберігає гумористичний ефект («*I mean, I haf been going through "cold bat" now for more than three months,' muttered Otto. 'It is such a disgusting thing to break down now and—*») – «Я вже більше трьох місяців, як поклаф ікла на полицю, – пробурмотів Отто. – Так гидко зламаттись саме зараз і...»). Це (2) вилучення гри слів і використання в перекладі фрази з гумористичним потенціалом, яка: передає лише одне із значень оригінального висловлювання; не відтворює або частково відтворює смисл оригінального висловлювання; послаблює силу гумористичного ефекту. Загальна гумористична домінанта твору таким чином зберігається («*'Probably yes,' said William. 'He hangs out with a bunch of . . . er . . . unfortunates who live under one of the bridges. Well, not exactly "hangs out". More "droops"'*») – «Мабуть, так, – сказав Вільям. – Він водить компанію з купкою, е-е-е, невдах, що живуть під одним з мостів. Тобто не те що «водить компанію»... Там у них вельми специфічний колектив»). Нарешті, це (3) буквальне відтворення гри слів з додаванням перекладацького коментаря, який пояснює смисл мовної гри, що є в тексті оригіналу («*'I speak as I find, me,' he said. 'Always have done, always will –' 'And what is it that you call a spade?' said Lord Vetinari. 'What? Never use spades,' said the glowering dwarf. 'Farmers use spades. But I call a shovel a shovel.' 'Yes, I thought you would,' said Lord Vetinari*») – «– Я говорю, як звук, – сказав він, – і називаю речі своїми іменами... – А що ви називаєте лопатою*? – урвав Правитель. – В житті не тримав у руках лопати, – ображено сказав гном. – «Лопати» бувають у селян. Але я називаю заступ заступом! – Я так і думав, – сказав Ветерані», «*Назвати лопату лопатою» – англійська ідіома, що означає «назвати речі своїми іменами»). Чергова гра слів – у даному разі між інтелігентом Ветінарі та не обтяженим зайвою ерудицією гномом»). Останній прийом, проте, не забезпечує передачі гумористичного ефекту і призводить до деформації змісту епізоду.

Гумористичний потенціал роману «Правда» значним чином залежить від промовистих імен та назв, які автор ще й активно включає в мовну гру впродовж твору. Серед основних способів відтворення промовистих імен О. Михельсоном впадають в око наступні. (1) Транскодування, що забезпечує передачу смислового значення імені лише в тих випадках, коли транскодоване слово має подібну семантику чи здатне викликати подібні асоціації («*Sacharissa*» – «*Сахариса*»). В інших випадках смислове значення імені та його гумористичний потенціал, який залежить від контексту, втрачається («*Havelock Vetinari*» – «*Хевлок Ветерані*»). (2) Калькування, яке полягає у буквальній передачі смислового змісту промовистого імені чи назви. Цей спосіб забезпечує відтворення промовистих імен та назв у випадках, коли ім'я чи назва однозначні («*Foul Ole Ron*» – «*Старий Тхір Рон*»). Калькування не відтворює в усій повноті гумористичний потенціал промовистих імен та назв, коли вони мають подвійний або потрійний смисл («*Coffin Henry*» – «*Домовина Генрі*»). (3) Творче переосмислення промовистих імен та назв, яке не в усіх випадках збігається з закладеною автором характеристикою («*Mr. Slant*» – «*пан Підступн*»; «*Mr. Dibbler*» – «*Нудль*»).

О. Михельсон тяжіє до одомашнення перекладу шляхом додавання в текст близьких українському читачеві місцевих явищ та назв. Такий підхід сприяє посиленню гумористичного ефекту через ефект неочікування – саме за рахунок виникнення в іноземному творі несподіваних українських реалій («*Museum of Antiquities*» – «*Мистецький Арсенал*»). Звичайно, його можна трактувати як спосіб компенсації втрат на рівні відтворення алюзій та мовної гри. Проте цей спосіб змінює смислові акценти твору та призводить до видозміни питомого йому гумору. Наділяючи твір Т. Пратчета новими (власними) асоціаціями, перекладач веде свого читача хибним шляхом і відволікає від розуміння ідей автора.

Втрати мовного гумору в перекладі, передусім, пов'язані з потребою зберегти її смислове ядро та його зв'язок з контекстом твору, що ускладнюється через розбіжність семантичної та граматичної структури української та англійської мов. Утруднюють адекватну передачу мовної гри українською мовою такі випадки, коли в основі цієї гри лежать реалії або натяки на невідомі цільовій аудиторії події, етнічні стереотипи тощо, які націлені на породження визначених асоціацій у вихідних читачів. Гумор першотвору може зазнавати видозмін у перекладі і через відсутність у перекладача чіткого творчого кредо. О. Михельсон передає лише поверхневе бачення твору, а глибинні контексти, на які розраховував Т. Пратчет, залишаються недовираженими, спрощеними, що, зрештою, викривлює наміри автора та цілісне розуміння твору. Настанова перекладача на розважальність, недооцінка стильової палітри оригіналу і спрощення авторських ідей значно послаблюють художню вагу роману Т. Пратчета в українському перекладі.

У четвертому розділі «**Відтворення гумору на межі двох культур: здобутки і втрати (на матеріалі українського перекладу роману М. Левицької «Коротка історія тракторів по-українськи»)**» досліджується специфіка відтворення англійського гумору, який стосується не лише власне англійської культури, а вибирає об'єктом свого обігравання саме українську культуру та її риси. Українців та англійців розділяє етномовний і етнокультурний бар'єр, що становить ідейну основу

роману М. Левицької. Це створює асиметрію сприйняття гумору у вихідного й цільового читача. Відтак, загальне гумористичне наповнення роману М. Левицької «Коротка історія тракторів по-українськи» відтворено у перекладі О. Негребецького зі значними втратами.

Важливою рисою роману є те, що частина гумористичного потенціалу роману не може бути відтворена саме внаслідок відмінностей між народами у побуті, культурі та оцінних орієнтаціях. Відтворюючи ситуації, в яких гумор реалізується за умови, що у свідомості читача виникнуть певні, конкретні асоціації, перекладач надає перевагу передачі лише поверхневого значення реалій, вилучаючи з тексту перекладу натяки на культурний підтекст. Ось, одна з героїнь твору використовує вислів «*Wink wink. Nudge nudge.*» Ця фраза, за якою слідує «*Say no more, say no more*» була популяризований у Великобританії ще на початку 1970-х років Еріком Айдлом, британським комедійним актором у телешоу «Монті Пайтон» («*Monty Python*»). Її використовував герой Айдла, який постійно і помилково намагався натякнути на непристойний підтекст у цілком звичайній розмові. У перекладі: «*Морг-морг. Штурх-штурх*», ці фрази відтворюють зовнішню форму вислову, завдяки чому у наведеному контексті частково й реалізується вкладений у неї підтекст, натяк на непристойність. Однак очевидно, що пересічний читач перекладу незнайомий з британською гумористичною програмою і відповідні асоціації навряд чи виникнуть у його свідомості. Ситуації, в яких гумор базується на протиставленні цінностей та норм англійської та української культури, О. Негребецький передає без змін («*I have never heard him use the patronymic before. Now he and Dubov are starting to sound like something out of War and Peace*» – «Я ніколи не чула, щоб батько називав когось по батькові. Тепер вони з Дубовим заговорили, як герої «Війни і миру»»). Гумор у перекладі зберігається, і лише від конкретного читача залежить, чи буде він реалізований. Ситуації, в яких гумор базується на обіграванні стереотипного бачення української культури англійцями, перекладач відтворює без змін або трохи згладжує, використовуючи нейтральну лексику («*“Don't children in your country give their teachers apples?” “Apples never,” says Stanislav. “Vodka, yes.”*» – «Хіба в твоїй країні учні не пригощають учителів яблуками? – Яблуками – ні, каже Станіслав. – Горілкою – так»). Гумор М. Левицької орієнтується, насамперед, на англійського читача, і, хоч перекладач правдиво відтворює зміст епізодів, немає гарантії, що гумор реалізується в тексті перекладу і викличе відповідну реакцію аудиторії.

Відтворення специфічної вимови персонажів – характерної українсько-англійської мішанки також становить собою значну трудність. Вкраплення українських слів в англійський текст та спотворена англійська мова потішають англійця незвичністю форми та контрастом із «стандартною» вимовою. О. Негребецький використовує два основні способи при відтворенні специфічної вимови персонажів. По-перше, він вдається до українсько-російського суржику – цей спосіб відображає одну з функцій англо-української мішаної мови, а саме, показує недостатній рівень освіченості персонажів, до того ж, суржик у тексті перекладу здатний викликати гумористичний ефект («*–You think you very clever, Mr Engineer, but you wait. Remember I always get what I want*» – «– Ти щитаєси, що дуже умний, пан інженер, но ти подожди! Запомни – я всігдa получаю то, шо хочу»). По-

друге, він використовує граматично викривлену українську мову, що стає у тексті перекладу джерелом додаткового гумору («*You mother die. Now you father marry me. You no like. You make trouble. I understand. I no stupid.*» – «– Твоя мати вмерти. Твій батько женитись на мені. Тобі не подобатись. Ти піднімати бучу. Я розумію. Я не дурна.»). Однак використання суржиків й викривленої вимови в перекладі суперечать змісту оригіналу – адже англо-українська мішанка не в усіх випадках її використання покликана показати низький рівень освіченості персонажів. О. Негребецький включає суржик також у мовлення персонажів, які в оригіналі розмовляють грамотною англійською мовою або специфічним для Англії діалектом, що негативно позначається на цілісності образів персонажів. Гумор зовсім зникає в епізодах, де авторка в гумористичній манері обіграє недостатнє знання англійської мови персонажами. Реалізація гумору в таких ситуаціях цілком залежить саме від того, в якому мовному середовищі він вжитий. Тож гумор, побудований на піджині, майже не піддається адекватному перевираженню.

Переклад О. Негребецького характеризується й низкою рис, які ведуть до посилення загального гумористичного наповнення роману М. Левицької в перекладі, серед яких можна виділити наступні: (1) посилення експресивності авторських художніх засобів з гумористичним потенціалом за рахунок: стилістично-знижених лексичних одиниць, розмовної лексики, сленгу («*thwarted*» – «обламаний»; «*namby-pamby molly-coddly*» – «умі-нумі-сюсі-мусі»); (2) okazіоналізмів, які набувають гумористичного потенціалу через незвичність чи неприродність їх мовного вираження («*past repair*» – «не ремонтбельна»; «*dumpling-hearted mother*» – «вареникосерда мати»); (3) лексичних засобів з гумористичним потенціалом в епізодах, у яких у тексті оригіналу гумор відсутній («*I am not usually the sort of woman who finds cleaning therapeutic, but this had the feel of a symbolic purging, the utter eradication of an alien invader who had tried to colonise our family*» – «Я не з тих жінок, на яких прибирання має лікувальну дію, проте цього разу в мене з'явилося відчуття символічного очищення, остаточного викорінення космічного Чужого, що хотів колонізувати нашу сім'ю»). Зважаючи на значну кількість втрат гумору в перекладі роману такі перекладацькі тактики можна трактувати як компенсацію. Однак рішення перекладача подеколи наділяють okazіоналізми в українській мові іншим значенням, що у низці епізодів веде до кривотлумачень, часткових змін смислових акцентів твору та образів персонажів.

У випадках, коли об'єктом його критичної оцінки стають цінності української культури та коли розбіжним є сприйняття культурами певних універсалій можна простежити межу переходу англійського гумору в українську культуру. Перекладач опиняється в тій ситуації, в якій не в змозі забезпечити рівноцінний вплив на читача-українця. Зберігаючи гумор, який базується на різниці між двома культурами в тексті перекладу, перекладач ризикує втратити гумористичний ефект, а внесення змін до тексту, підлаштовування вихідного гумору до цільової культури призведе до зсувів у змісті твору, до викривлення авторського задуму. Саме об'єктивні умови відмінного сприйняття гумору, що пов'язані як з культурно-історичним розвитком сміхової культури окремого народу, так і з неприйняттям базованих на стереотипах етнічних жартів від представників інших культур виходять на передній план. Певним

компромісом, а тому і частковою компенсацією втрат у тексті перекладу, можуть бути примітки перекладача, його коментарі чи передмова до перекладу, які справді стають необхідними саме в таких складних випадках.

ВИСНОВКИ

У дисертації досліджено специфіку відтворення гумору та межі його перекладності у площині англо-українського художнього перекладу не лише з позицій визначених мовних засобів його створення, а й з урахуванням позамовних характеристик явища, які мають безпосередній вплив на процес перекладу.

Основним елементом механізму породження гумору є внутрішня несумісність в рамках одного контексту розбіжних понять, уявлень, образів. Джерелом гумору може бути як двозначність, що спричинена грою мовних знаків, так і така, що йде від гри думкою. На відміну від звичайного мовлення, де виклад думок логічний і передбачає поєднання співвідносних образів, гумор ґрунтується на свідомо створеній неоднозначності, що передбачає розрядку суперечності. Успішне розуміння гумору залежить не так від буквальної ідентифікації форм вираження, як від надання можливості відповідно тлумачити думки та образи. Спосіб перекладу цілком визначається двоїстою природою гумору: він притаманний усьому людству, але при цьому має національні особливості. Принципова відмінність між українським та англійським гумором полягає у ролі, яку гумор виконує в рамках означених спільнот, і в нетотожних способах вираження. Недомовки, прихованість, іронічність традиційні в англійців, а відкритість, щирість, відвертість – в українців. Етнічно обумовлена і тематика гумору, і специфічні засоби його вираження, на які англійська мова утримує монополію, не віддаючи перекладаві. Ці факти є причинами, що призводять до часткового чи повного нерозуміння англійського гумору представниками інших культур. Труднощі перекладу іншомовного гумору лежать, головним чином, у функціональній площині і полягають не в принциповій опірності самотутніх засобів художності іншій мові, а в неможливості досягти ідентичного оригіналові впливу на читача, світ якого сформовано у відмінній сміховій традиції.

Ступінь перекладності гумору залежить не так від його мовних особливостей, як від тісного зв'язку з культурою народу, здатною продукувати розмаїття специфічних рис, утім числі художніх, естетична природа яких виводить переклад за межі комунікативного завдання і розкриває складну взаємодію етнічних цінностей. Надто це очевидно з огляду на те, що функція гумору аж ніяк не одностороння – він має викликати не просто сміх заради сміху, а сміх з певних, конкретних причин, він підпорядкований певній меті, зокрема художній, яка визначає і прагматичні характеристики кожного окремого гумористичного прийому та твору в цілому. Прямий вплив на ступінь переходу гумору з англійської культури в українську має і часова віддаленість першотвору. Явища, які піддавались критичній оцінці за допомогою гумору, втрачають свою актуальність, що й зумовлює неможливість адекватної передачі їх в цільову культуру властивою їй мовою. Гумор же, який тяжіє до обігрування універсальних явищ, таких як

загальнолюдські цінності й норми, легко і цілком адекватно відтворюється при перекладі. На рухомість межі перекладності гумору в рамках художнього твору впливають: місце реалізації гумору в творі; зв'язок гумористичного висловлювання з сюжетом твору; зв'язок змістового компоненту гумору з його контекстом; багатство лінгвостилістичної палітри (засобів вираження) у мові перекладу (перекладача); наявність етнокультурних компонентів у гуморі і насиченість гумору ними. У перекладі гумору в художньому творі перекладацькою домінантою є відтворення перебігу в нюансах гумористичної тональності всього твору як цілого, а не окремих його елементів.

Виокремлюючи індивідуальні творчі стратегії перекладачів гумору, можна визначити і певні загальні тенденції. Задля відтворення загальної тональності англійського гумору в художньому творі перекладачі подекуди тяжіють до посилення його експресивності, щоб забезпечити його прийняття українською культурою. У відтворенні мовного гумору спостерігається схожість певних прийомів навіть у цілком розбіжних стратегіях. Серед них привертають увагу такі. 1. Збереження форми мовної гри в перекладі. При цьому нерідко відбувається зміна смислового або функціонального наповнення. 2. Заміна мовної гри на троп або стилістичну фігуру з гумористичним значенням. 3. Вилучення мовної гри з подальшою її компенсацією в рамках одного текстового простору. 4. Вилучення мовної гри з додаванням коментаря. 5. Виключення мовної гри з тексту твору. У відтворенні гумору з етнокультурним компонентом, спостерігаємо наступне: 1) передачу гумористичного елемента без змін; 2) передачу гумористичного елемента без змін з додаванням коментаря, який має на меті створити потрібний образ у свідомості читачів-українців; 3) зміну культурно-зумовленого образу на інший, знайомий читачеві-українцеві.

Часткові втрати при перекладі гумору в художньому творі неминучі через низку об'єктивних та суб'єктивних причин. До об'єктивних належать різниця у мовних структурах оригіналу та перекладу, розбіжності вихідної та цільової сміхових культур, відмінності смислотвірних контекстів оригіналу і перекладу тощо. Суб'єктивні причини пов'язано з особистістю перекладача, який може не сприймати гумор через брак почуття гумору, недостатню компетенцію в мові та культурі оригіналу чи свідоме рішення випустити гумор. Найбільше втрат у перекладі англійського гумору українською мовою виникає при відтворенні ситуацій, побудованих на реаліях, етнічних стереотипах та асоціаціях. Труднощі полягають у тому, що реалізація гумору залежить від фонових знань («тезаурус») читача. Перекладачі широко застосовують пояснювальні вставки в тексті перекладу та перекладацький коментар у примітках задля того, щоб поповнити фонові знання читача. Однак такі прийоми значно знижують гумористичний ефект або й призводять до повної втрати гумору.

Особистість перекладача має прямий вплив на якість гумору в перекладі. Перекладач сприймає гумор як представник цільової культури і пропускає його через особисте почуття гумору. Саме від його тлумачення залежить те, чи буде відтворено гумор і як саме. На стратегію перекладацьких рішень при відтворенні гумору впливають не лише особистісні якості, а й часові рамки та суспільно-

історичні умови, в яких відбувався процес перекладу. Українські перекладачі здебільшого надають перевагу відтворенню розважальної функції гумору, тобто прагнуть викликати у читача сміх, нерідко нехтуючи при цьому авторськими художніми намірами та обр'ямами очікування, тоді як зазвичай у резонансному художньому творі за означеною функцією стоїть набагато глибша – окреслити суспільні болі і привернути до них увагу, тим самим і стимулювати до пошуку способів їх полегшення та виправлення людських вад, які їх спричиняють. Розважальність перекладів стимулює і масовий погляд на гумористичну літературу як виключно веселу, яка має сміхом відволікати від серйозних проблем у житті. Як наслідок, українські читачі отримують неповноцінний текст твору, позбавлений істотних нюансів свого змісту, передусім ідейного.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Підгрушна О.Г. Відтворення у перекладі культурно-художньої специфіки гумору / О.Г. Підгрушна // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : ВПЦ «Київський університет». – 2013. – Вип. 46, Ч.3 – С. 162-169.
2. Підгрушна О.Г. Переклад гумору: відтворення культурно-специфічної лексики / О.Г. Підгрушна // Мова і культура. – К. : Видавничий дім Д. Бураго. – 2013. – Вип.16, Том IV (166) – С. 572-577.
3. Підгрушна О.Г. Використання коментаря при перекладі гумору в художньому творі / О. Г. Підгрушна // Zbiór raportów naukowych «Naukowe prace, praktyka, opracowania, innowacje 2013 roku» (30.12.2013-31.12.2013). – Zakopane : Sp. z o.o. «Diamond trading tour». – 2013. – P. 77-80. – ISBN: 978-83-63620-22-6 (t.5).
4. Подгрушная Е.Г. О переводе юмора в художественной литературе / Е.Г. Подгрушная // Актуальные проблемы современной науки в 21 веке: сборник материалов 3-й Международной научно-практической конференции (г. Махачкала, 28.12.2013 г.). – Махачкала : ООО "Апробация". – 2013. – С. 106-108.
5. Підгрушна О.Г. Відтворення гумору в перекладі роману Тері Пратчета «Правда» / О.Г. Підгрушна // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : ВПЦ «Київський університет». – 2014. – Вип. 47, Ч. 2 – С. 92-99.
6. Підгрушна О.Г. Відтворення гумористичного наповнення роману М. Левицької «Коротка історія тракторів по-українськи» у перекладі / О.Г. Підгрушна // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : ВПЦ «Київський університет». – 2014. 2014. – Вип. 50, Ч. 2. – С. 218-225.
7. Підгрушна О.Г. Способи відтворення гумору в українському художньому перекладі / О.Г. Підгрушна // Мова і культура. – К. : Видавничий дім Д. Бураго. – 2014. – Вип.17, Т. III (171). – С. 329-334.
8. Підгрушна О.Г. Гумор в аспекті перекладності (на матеріалі англomовних художніх творів) / О.Г. Підгрушна // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : ВПЦ «Київський університет». – 2015. – Вип. 51. – С. 386-392.
9. Підгрушна О.Г. Специфіка перекладу гумору на межі англійської та української культур / О.Г. Підгрушна // Science and Education a New

Dimension: Philology III(10). – Budapest : Rózsadomb Contact Kft nyomdájában. – 2015. – Issue 47. – P. 92-96.

10. Підгрушна О.Г. Стратегії відтворення гумору в українських перекладах повісті Джерома К. Джерома «Троє у човні, як не рахувати собаки» / О.Г. Підгрушна // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : ВПЦ «Київський університет». – 2015. – Вип. 2 (53). – С. 57-68.

АНОТАЦІЯ

Підгрушна О.Г. Відтворення англійського гумору в українському художньому перекладі – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.16 – перекладознавство. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України – Київ, 2016.

Дисертація є комплексним дослідженням, що присвячено особливостям відтворення гумору у площині англо-українського художнього перекладу. Робота дає характеристику специфічним рисам англійського та українського гумору, обумовленим як мовними, так і культурними особливостями під кутом перекладознавства, висвітлює актуальну теоретичну проблему відтворення іншомовного гумору в художньому творі та порушує складну проблему перекладності в цілому й меж перекладності іншомовного гумору зокрема.

Проаналізовано специфіку відтворення українською мовою англійського ситуативного гумору, мовного гумору та гумору з етнокультурним компонентом у рамках художнього твору. Розглянуто причини втрат гумору при його перекладі, виділено загальні прийоми й методи його успішного відтворення. Досліджено гумор в художньому творі в аспекті його перекладності, визначено основні труднощі перекладу гумору, межі його перекладності та фактори, що впливають на перекладність гумору в художньому творі.

Ключові слова: художній переклад, гумор, перекладність, культура, художній твір, відтворення.

АННОТАЦИЯ

Подгрушная Е.Г. Воссоздание английского юмора в украинском художественном переводе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.16 – переводоведение. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2016.

Диссертация является комплексным исследованием, посвященным особенностям воспроизведения юмора в плоскости англо-украинского художественного перевода. Работа дает характеристику специфическим чертам английского и украинского юмора, обусловленным как языковыми, так и культурными особенностями в ракурсе переводоведения, освещает актуальную теоретическую проблему воспроизведения иноязычного юмора в художественном

тексте и затрагивает сложную проблему переводимости в целом и границ переводимости иноязычного юмора в частности.

Проанализирована специфика воссоздания на украинском языке английского ситуативного юмора, языкового юмора и юмора с этнокультурным компонентом в рамках художественного произведения. Рассмотрены причины потерь юмора при его переводе, выделены общие приемы и методы его успешного воссоздания. Исследован юмор в художественном произведении в аспекте его переводимости, определены основные трудности перевода юмора, границы его переводимости и факторы, влияющие на переводимость юмора в художественном произведении.

Ключевые слова: художественный перевод, юмор, переводимость, культура, художественный текст, воспроизведение.

ABSTRACT

Pidgrushna O.G. Recreation of English humour in Ukrainian literary translation. – Manuscript.

The thesis for the Candidate Degree in Philology. Specialty 10.02.16 – Translation Studies. Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2016.

The thesis is a comprehensive study on the characteristics of humour recreation in the English-Ukrainian literary translation framework. It gives a description of specific features of the English and Ukrainian humour determined by linguistic and cultural characteristics from the perspective of translation studies, highlights the urgent theoretical problem of foreign humour recreation in the literary works and raises the complex issue of translatability in general and borders of translatability of foreign humour in particular. Specifics of recreation of English situational humour, verbal humour and humour with ethno-cultural component in the Ukrainian language within the framework of a literary text are analysed. The reasons for the loss of humour in the process of translation are examined, the general methods and techniques for its successful recreation are distinguished. Humour in the literary texts is studied in the aspect of its translatability, the basic difficulties of humour translation, the limits of its translatability and factors affecting the translatability of humour in fiction are defined.

The nature of humour lies in the inner reinterpretation of socio-cultural reality. The source of humour is incongruity, that is deliberately created ambiguity arising from the described situation or linguistic structure. Humour is universal phenomenon, but in the same time it has specific cultural features. For a long time humour has been considered to be untranslatable due to its dependence on linguistic and cultural issues. Nevertheless, translation practice clearly shows that the problem lies not in the impossibility of making the target reader laugh, but in the impossibility of creation of the same humorous effect on the target reader. It was found that humour in a literary text is subjected to an artistic goal, which defines pragmatic characteristics both of the individual humorous expression or situation and a literary work as a whole, respectively, the dominant in translation is to recreate the humorous tone of a text as a whole, but not its individual elements.

Such feature of English humour as a tendency to innuendoes resists to recreation into Ukrainian culture (due to the fact, that Ukrainian humour is more open and undisguised). It is also clear, that humour with ethno-cultural component requires special approach to its translation, as its realization in the target culture depends on background knowledges of the readership. In general, it is possible to determine several common trends translators used: strengthening of the humorous tonality by expressive or colloquial lexis, usage of translators and culturological commentaries, changes of images, etc. Nevertheless, in many cases humour escapes recognition by Ukrainian readership because of the number of factors, such as objective correlation of humorous tradition, cultural distance and times remoteness (thus, there are limits of humour transfer into another culture and limits of humour perception in its own culture). Therefore, Ukrainian readership perceive and laugh mainly not at the deep humorous reinterpretations of social and cultural contexts, but at the funny at their surface situations and deliberately selected emphatic lexis. Purely verbal humour in literary text is doomed to losses. The reasons for these losses, of course, are objective differences of language structures, but mainly they are caused by a need to retain in translation the notional component of a wordplay which is closely connected both to the context of the whole text (or separate humorous episode) and social and cultural reality of the source language. Ethnolinguistic and ethnocultural barrier creates an asymmetry in the perception of humour by source and target reader. Thus, when humour is based on the oppositions of English and Ukrainian cultural values and stereotyped vision of Ukrainian culture, the degree of adequacy of translation in aesthetic and functional terms here depends not only on the translators' skills, but on the objective differences between the two cultures. Difficulties of humour recreation lie primarily in the functional plane and are linked to the complexity of the transfer of an identical impact of translation on the target readership, which is brought up in a completely different humorous tradition. It was revealed that the border of translatability of humour in the framework of a literary text is dynamic. The following factors influence on the mobility of the latter: the placement, connection with the plot and connection of a notional component of humorous expression or situation with the context, amount of linguistic and stylistic means of expression, as well as the presence and amount of ethnic and cultural components.

The results of the analysis of English-speaking authors works with a clear focus on humorous effect indicate that it is possible to identify some general trends among individual creative strategies of humour recreation by Ukrainian translators, such as strengthening the expressiveness of English humour in translation in order to ensure its adoption by Ukrainian culture. It was determined that losses in the process of humour recreation in fiction are inevitable due to the number of objective (the difference in the linguistic structure of the source and target texts; differences of source and target cultures sense of humour; differences of meaning that create context of the original and the translation, etc.) and subjective factors (the personality of the translator who cannot perceive the humour because of the lack of sense of humour or other reasons; lack of competence in the source language and culture; conscious decision to omit the humour).

The thesis outlines the prospects for future researches that could include wider coverage of the complex problems of the boundaries of translatability, new insight into the

art of the literature interpretation, humorous in particular, search for new horizons in cultural cooperation by means of translation, proper public appreciation of translator's work, first of all by the criticism, deeper understanding of the creative nature of translation's vocation and revelation of translator's mission in the modern world.

Key words: literary translation, humour, translatability, culture, fiction, recreation.